

# Boğazköy Kaynakları Işığında Akkad Kralları ile İlgili Edebî-Tarihî Metinler Hakkında Görüşler\*



Oğuz SOYSAL\*\*

**Keywords:** Anatolian History, Ancient Historiography, Kings of Akkad in the Boğazköy-Texts, Sargon, Naramsin

*The study presented here is a continuation of the subject of previous articles by the same author in two Turkish Festschrifts (Soysal 2015a, 2017) and the last part of the research on the topic in question. It contains three chapters (A-C) with some thoughts on the mention of the Akkadian Kings and their military campaigns to the Ancient Anatolia as they described in the Hittite texts from Boğazköy. The first chapter (A) is dedicated to the compositions about Naramsin, the second chapter (B) discusses a small Hittite fragment KBo 12.2 as a possible narrative about Sargon. The study is closed with a general view (C) of the textual quality and historical reliability of the written sources of both original Akkadian and their translations into Hittite.*

**Anahtar Kelimeler:** Anadolu Tarihi, Eski Çağ Tarih Yazıcılığı, Boğazköy Metinleri'nde Akkad kralları, Sargon, Naramsin

*Burada sunulan araştırma, yazar tarafından daha önce iki Türkçe Armağan Kitabı için kaleme alınmış makaleler (Soysal 2015a, 2017) konusunun devamını ve son kısmını oluşturmaktadır. Çalışmadaki üç bölüm altında (A-C) Akkad kralları ve bunların Eski Anadolu'ya seferlerinin Boğazköy'de bulunmuş Hitit metinlerinde anılmasına ilişkin düşüncelere yer verilmiştir. İlk bölüm (A) Naramsin'i konu alan belgelere ithaf edilmiştir, ikinci bölüm (B) olası bir Sargon hikayesini içeren küçük bir Hititçe fragment KBo 12.2'yi incelemektedir. Çalışma, hem orjinal Akkadça hem de bunların Hititçe tercümelerini dikkate almak üzere, yazılı belgelerin metin veri kalitesi ve tarihsel bakımdan güvenilirliği hakkındaki genel görüşler (C) ile tamamlanmaktadır.*

\* Birinci Hakeme Gönderilme Tarihi: 08.09.2020 Kabul Tarihi: 11.09.2020  
İkinci Hakeme Gönderilme Tarihi: 08.09.2020 Kabul Tarihi: 13.09.2020

\*\* Dr. Oğuz SOYSAL, Institut für Klassische Sprachen und Literaturen, Fachgebiet Vergleichende Sprachwissenschaft und Keltologie der Philipps Universität, Wilhelm-Röpke-Strasse 6-E, 35032 Marburg. E-mail: soysalo@staff.uni-marburg.de ; Orcid ID: 0000-0002-0894-4802.

Son yıllarda yeni bulunan join ve duplikatlar ile oldukça genişleyen Akkad krallarını konu alan Boğazköy metin gruplarını (CTH 310 ve 311) incelemeyi amaçlayan çalışmamız üç ana başlık altında, ancak ağırlıklı olmak üzere Naramsin kompozisyonlarına ithaf edilmiştir<sup>1</sup>. Makalede, özellikle Soysal 2015a yayınındaki Naramsin ve saltanatı konusundaki bazı bölümler aynen tekrarlınsa da, saptanan yeni metinler ve eklenen içeriksel-filolojik açıklamalar, burası için daha kapsamlı bir çalışmanın sunulmasına olanak vermektedir.

## A. Naramsin metinleri ve bunların değerlendirilmesi

### 1) Naramsin'in Dünyası

Sargon'un kurduğu ve o zamana göre bir cihan imparatorluğu konumundaki Akkad'ın geniş teritoryumunu korumak gibi zor bir görev oğulları Rimuş ve Maniştuşu'dan daha çok torunu Naramsin'e düşmüştür. Dedesinin genellikle mutlu ve başarılı krallığını konu alan edebî eserlere karşılık Naramsin ile ilgili olanları, bu kralın da dedesinden aşağı kalmayan önemli askerî başarı ve büyük fetihlerine rağmen daha karamsar bir tablo çizer. Akkad kralına karşı ardarda başlatılan isyanları ve ona karşı kurulan koalisyonları anlatan tarihsel tasvirler yanında, görünüşe göre insanüstü varlıklardan oluşan ve Naramsin'e askerî yönden ciddi sıkıntılar yaşatan garip ve yabancı kavimleri konu alan hikayeler de kalem alınmıştır. Son anılan grupta, Akkad ordularının aldığı ağır yenilgiler hiçbir sansüre uğramadan tasvir edilir ve Naramsin'in her askerî başarısızlıktan sonra çaresizlik içinde fallar aracılığı ile tanrılarına başvurması da burada tekrarlanan içeriksel bir motiftir<sup>2</sup>. Edebî eserlerde *Unheils-* ve *Unglücksherrscher* "talihsiz hükümdar" konumundaki Naramsin'in acizliğinin özellikle dile getirilmesi, bu kralın zamanında tanrılara karşı saygısızlığı ve kendini beğenmişliği (Beckman 2001: 87 vd., 91 ve 2005: 258) ve kendine layık gördüğü "insanüstü" kimliğine sonraki kuşaklar tarafından bir tepki ya da mesafe koyma olarak da yorumlanabilir. Nitekim Naramsin, kendisinde tanrılık atfeden (ya da atfedilen) ilk Mezopotamyalı hükümdar olarak bilinir. Zafer stelindeki tanrısal görüntüsü yanında, mümkündür ki "halkının güneşi" olarak da tanınmaktadır<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Manüskript Aralık 2019 tarihinde tamamlandı. Mezopotamya kaynaklı bilgiler ile ilgili bibliyografik göndermelerde, Westenholz 1997 ve Haul 2009 eserlerinden önce yayınlanan ve orada kimliği verilen çalışmalar gereği olmadığı durumlarda burada tekrar anılmamıştır.

<sup>2</sup> Fal (rüya-istihare ve içorgan) konuları özellikle *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* kompozisyonunun Standart Babilce (STT 1.30 öy. st. 72-78, st. 108-119; Westenholz 1997: 316 vd., 320 vd.) ve Hititçe (KBo 3.18 + III 11-17 // KBo 3.16 + III 7-13; bkz. aşağısı) versiyonlarında işlenir. Önceleri tanrılardan gelen olumsuz kararları önemsemeyen Naramsin'in sonunda tekrar fal işlemlerine mecbur kalıp tanrılara yakarması mağrur kralın yaşadığı acizliği göstermesi bakımından anlamlıdır. Dedesi Sargon'u ilgilendiren mümkün bir fal durumu ise iki değişik kompozisyon olan *Ur Mektubu* (UET 7.73 I 13-14; Westenholz 1997: 150 vd.) ve Hititçe *Savaş Kralı* (KBo 22.6 I 6'; bkz. aşağısı) Puruşhanda seferleri öncesi tanrısal onayın alınması ile ilgilidir.

<sup>3</sup> Krş. Westenholz 1997: 203. Bu durumda, Beckman 2002: 38-39 tarafından biraraya getirilen "güneş tanrısı" ile ilgili Mezopotamyalı hükümdarlar listesine Naramsin de eklenecektir —ki görünüşe göre Akkad krallarından çok iyi haberdar olan Hititler'in "güneş (tanrısı) ve kral" konsepti konusunda daha

Naramsin'in hükümdarlığı boyunca uğraşmak zorunda kaldığı askerî problemler değişik metin gruplarında anlatılmaktadır. Bunlardan ilki *Naramsin'e Karşı Büyük İsyan* kompozisyonudur (Westenholz 1997: 230-245). Burada, Akkad Ülkesi'nin kuzey merkezinde isyan eden şehir devletleri olarak Kiş(i), Kutşa, Tiwa, Wurumu, Kazallu, Giritab, Apiak, İbrat, Dilbat ve Kiş'li İp̄hur-Kişi yönetimindeki Sippar sayılır. Diğer bir isyan Ur / Uruklu Lugal-Anna yönetiminde başlamış ve bu kişi İp̄hur-Kişi ile işbirliği yaparak Sumer'in güneyindeki devletleri de koalisyona katmıştır. Aynı kompozisyonun Geneva versiyonunda (MAH 10829) ise isyankâr krallar olarak İp̄hur-Kişi (Kiş; koalisyon lideri), Puttimadal (Simurru kralı), Paşa[h̄n]adgalni (Lulubu kralı), İngi (Namar ülkesi kralı), Riş-Adad (Apişal kralı), Migir-Dagan (Mari kralı), Hupşumkipi (Marhaşi kralı), Duhsusu (Mardaman kralı), Manum (Makkan kralı), Lugal-Anna (Uruk kralı), İr-Enlila (Umma kralı), Amar-Enlila (Nippur kralı) sayılır. Naramsin tarafından bastırılan dokuz isyandan sonra H̄arili şef Banana'nın, Naramsin'e karşı savaşa geldiği de diğer bir kompozisyon *Onuncu Savaş'ta* (VS 17.42 öy. 6-7; Westenholz 1997: 258-261) anlatılmaktadır. Naramsin'e karşı oluşturulan diğer büyük bir koalisyon hikayesi *Gula-AN ve 17 Düşman Kral* olarak tanınan bir eserin (Westenholz 1997: 246-257) konusudur —ki bu, Hititler tarafından dillerine çevrilen iki Naramsin kompozisyonundan biridir. Mesopotamya kaynaklı (Geç-Eski Babilce) versiyonda baş rolde gözüken Gutium kralı Gula-AN, korunduğu kadarıyla Hititçe versiyonda yer almamakta, orijinalinde hemen hemen tanınan tüm Mezopotamya etnik gruplarına mensup onyediyedi düşman kral da daha dar bir coğrafi çerçevede dahilinde değişik kimlikler taşımaktadır. Söz konusu kralların Naramsin tarafından yenilmesine rağmen, Gula-AN'ın “üstün vasıflı” esrarengiz bir güç ile ittifak etmesi, durumu Akkad ordularının aleyhine çevirmiş ve ardarda alınan yenilgiler, çaresizlik içinde kalan Naramsin'i bir fal açtırmaya zorlamıştır. Bu noktada, metnin gerçek-tarihsel karakterden uydurma-masal vasfına kaydığı düşünülebilir. Nitekim Naramsin'in insanüstü varlık ve yabancı güçlere karşı verdiği “zorlu savaşları” konu alan ve masal-efsane yönü daha ağırlıklı olan diğer kompozisyonlar da vardır. Bunların en tanınanı, Boğazköy'de bulunmuş Hititçe bir versiyonu da içeren *Kutşa Efsanesi: Düşman Kabileler*'dir (Westenholz 1997: 267-331). Babilce'nin çeşitli evrelerinde (Eski, Orta ve Standart) —ki bunlardan Orta Babilce olanı Boğazköy'de ortaya çıkmıştır (bkz aşağısı)— kaleme alınmış kompozisyonlarda değişik ayrıntılara rağmen, tanrılar tarafından yaratılan kardeş kralların ordularıyla birlikte sadece Akkad Ülkesi için değil, tüm Mezopotamya (Subartu, Gutium ve Elam, Puḫlu ve

çok Akkadlı bir kaynaktan etkilenmiş olması mümkündür. Akkad krallarının üstün vasıf unvanlarından Hitit geleneği ile uyuşan diğeri ise “aslan” sıfatıdır. Sargon (*Aslan Sargon* ay. 9; Westenholz 1997: 98 vd.) ve Naramsin'e (*Naramsin ve Apişal Beyi* BM 139965 V 2, 18; Westenholz 1997: 182 vd., 184 vd.) atfedilen aynı sıfatı I. Hattuşili de kullanmıştır (Collins 1998: 15-20; Gilan 2000: 17-18). Bu Hitit kralının Sargon'a olan tarihsel ilgisini Fırat Nehri'ni aşır H̄ah̄ḫa şehrini yenmesi münasebeti ile dile getirdiğini biliyoruz. *Yine Naramsin ve Apişal Beyi* kompozisyonunda, Akkad kralının aslana benzetilmesi yanında düşmanlarının da “tilki” olarak vasıflandırılması (BM 139965 V 18; Westenholz 1997: 185), I. Hattuşili'nin Tunip-Teşup mektubu ay. 34-35 (Salvini 1994: 64 vd.) benzetme mantığı ile tamamen uyuşmaktadır.

Puranšu) hatta Anadolu devletleri (Puruşhandar) için yarattığı büyük tehlike tasvir edilir. Bu nedenle 17 kral 90.000 kişilik bir koalisyon ordusu ile bunlara karşı harekete geçmiştir. Naramsin de, metinlerde abartılmış sayılarda verilen ordularını üç kez bunlara karşı göndermiş ancak hepsinde yenilgi haberlerini almıştır. Düşmanın kimlik (tanrı ya da insan) saptanması için yapılan deneylere (kan akıtma) ve bakılan fallara (içorgan ve istihare) rağmen askerî başarısızlıklar devam edince umutsuzluğa kapılan Naramsin son çare olarak tanrılarına yakarmaya başlar. Tanrılar tarafından yaratılmış olağanüstü düşmanlar ve Naramsin'in tanrılar ile doğrudan iletişimi bu kompozisyonun pekçok ayrıntıda tarihsel vasfından daha çok uydurma-efsanevi karakterine işaret etmektedir.

## 2) Boğazköy'deki Hititçe Naramsin metinleri:

Sargon ile karşılaştırıldığında, Naramsin'i konu alan tarihsel-edebî-efsanevi kaynaklardan Hitit yazıcılık geleneğinde temsil edilen daha fazla örnek bulunmaktadır. Hatta, Hititçe tercüme yanlarında, Boğazköy'de Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler kompozisyonuna ait Orta Hitit yazı duktusuyla kaleme alınmış Orta Babilce prizma yazıtının parçaları da bulunmuştur<sup>4</sup>. Hititçe tercüme ise 17 Düşman Kral ve Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler kompozisyonlarını ilgilendirmektedir<sup>5</sup>. Ayrıca, kırık olmaları nedeniyle yukarıdaki eserlere mi, yoksa daha başka kompozisyonlara mı ait olduğu saptanamayan iki izole fragman KBo 3.20 (CTH 311.3) ve KBo 22.85 (CTH 311) de mevcuttur.

a) 17 Düşman Kral: Tek nüsha KBo 3.13 (CTH 311.1) için şimdiye kadar herhangi bir join ya da duplikat eklemesi ile ek metin kazanımı mümkün olmamıştır. Tarihsel kaynak olarak Eski Anadolu'yu da yakından ilgilendiren bu kompozisyon, yeni teklif edilen başlığı ile aşağıda 17 düşman kral ve Naramsin'in zorlu savaşları şeklinde tekrar incelenecektir.

b) Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler: Ana metinlerden KUB 31.1 + KBo 3.16 (CTH 311.2.A) sonradan bulunan IBoT 4.7 joini ve KBo 58.38 duplikat metni<sup>6</sup>, KBo 3.18 + 19 + 17 (CTH 311.2.B) ise yayınlanmamış Bo 7303, Bo 8309 (= DBH 43/2.32) ile Bo 9441 (= CHDS 3.115) direkt joinleri<sup>7</sup> sayesinde oldukça genişlemiş ve özellikle,

<sup>4</sup> KBo 19.98 ve 99; en son bkz. Westenholz 1997: 280-293. Bunlar, Hititçe tercümelemlerle içeriksel bir benzerlik ya da örtüşme noktası saptanmasa da, genel olarak *Kutha Efsanesi*: Düşman Kabileler kompozisyonuna dahil edilmekte ve metin türü bakımından "uydurma *narû*" şeklinde sınıflandırılmaktadır (Haul 2009: 22 vd.).

<sup>5</sup> CTH ve onu izleyerekten *Konkordanz*'da, Hititçe Naramsin fragmanları bu iki metin grubunun içerik ayırımı gözetilmeden "*Naramsin Küçükasya'da*" başlığı altında toplanmıştır.

<sup>6</sup> KUB 58.38:2'-7' // KUB 31.1 + KBo 3.16 + IBoT 4.7 II 5'-11'; bkz. Soysal 2016: 431. Konusu, Naramsin'in yabancı kabilelerin karakter saptanması hakkında (tanrı ya da insan) öngördüğü sinama hazırlıkları ve bunun için ordudan üç "cesur" tebânın görevlendirilmesidir. Fragmanın küçüklüğü nedeniyle ana metne içeriksel bakımdan katkısı fazla olmasa da, 2'. satırdaki *ŠA-ir* kelimesi KUB 31.1 + II 5'. satır için zamanında Güterbock 1938: 52'de yapılan III İR.[MEŠ *pa-a*]-*ir* tamamlamasının III İR<sup>1</sup>. [ME(Š ŠA)]-*ir da-aš-ša-u-e-eš* "üç güçlü yürekli (= cesur) teba" şeklinde revize edilmesini sağlamıştır.

<sup>7</sup> Bu joinlerden Bo 9441 ile olanı Soysal 2015b: 116'da yayınlanmıştır, Bo 8309 ve Bo 7303 ile olanları ise *Konkordanz*'da verilmektedir (S. Koşak, hethiter.net/: hetkonk (Version 1.99)). Join şeması için bkz. <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetskiz/sk.php?f=Bo%203060>.

Naramsin ordularının ardarda aldığı yenilgilerden sonra Akkad kralının tanrılar ile giriştiği haberleşmeyi konu alan bölüm daha anlaşılır hale gelmiştir. Bu nedenle, KBo 3.18 + 19 + 17 + Bo 8309 + Bo 9441 + Bo 7303 III 9-27'deki pasajın burada ayrıca sunulmasında yarar vardır<sup>8</sup>:



KBo 3.18 + 19 + 17 + Bo 9441 + Bo 7303 III (Bo 8309'u içermeyen komposit fotoğraf F. Fuscagni tarafından hazırlanmıştır)

- § 3 9 <sup>m</sup>NA-RA-AM-<sup>d</sup>SÎN-aš A-NA <sup>d</sup>IŠTAR ú-e-eš-ki-u-ya-an [(da-a-iš)]  
10 zi-ik-mu tar-ši-ki-ši da-an-ku-ya-ja-ya KUR-e  
11 ki-iš-ši-ri-ít-ta te-eḫ-ḫi <sup>d</sup>IŠTAR-ša-aš- ši  
12 a-[a]p-pa tar-aš-ki-i-iz<sub>1</sub>-zi i-it šu-up-pi-ia-aḫ-ḫ<sub>1</sub>u<sub>1</sub>-(ut)  
13 šu-up-pa-ia-aš <sup>GIŠ</sup>N[(Á-aš)] <sub>1</sub>še<sub>1</sub>-eš-ki-aḫ-ḫu-ti DINGIR.MEŠ-K[(A)]  
da-a-ri-nu-ut nu [(DINGIR.MEŠ-KA m)]<sub>1</sub>u-g<sub>1</sub>a-a-i  
<sup>m</sup>NA-RA-A[(M-<sup>d</sup>SÎN-na-aš)]  
15 šu-up-pi-ia-aḫ-ḫ[(a-ti šu-up-pa-i)]<sub>1</sub>a<sub>1</sub>-aš <sup>GIŠ</sup>NÁ[-(aš)]

<sup>8</sup> Güterbock 1938: 54-59'daki ana metin çalışmasından sonra Hoffner 1970: 17-22'de faydalı gözlemler sunmuştur. Yeni metin ekleme ve düzeltmeleri sonucunda, oradaki tekliflerden bazıları şimdi daha da gelişmektedir. KBo 3.18 + 19 + 17 + Bo 8309 + Bo 9441 + Bo 7303 için kullanılan tüm duplikat tamamlamaları KUB 31.1 + KBo 3.16 + IBoT 4.7 III 7-21'den alınmıştır.



“Manda ordusu” olarak adlandırıldığı artık kesinlik kazanmıştır<sup>13</sup>. Metnin bu bölümünde, Hititçe tercümenin *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler*’in en iyi korunmuş kopyası olan Standart Babilce versiyon (STT 1.30 öy.) ile karşılaştırıldığında, son derece kısaltılmış ve stilize edildiği izleniyor<sup>14</sup>. Burada, Standart Babilce versiyondaki “12 kaçak askerin yakalanması” ayrıntısı (st. 120-123) bulunmamakta, Naramsin en son olarak “tanrılardan” cevap alırken, Standart Babilce’de tanrılar yerine sadece Parlak Venüs / İstar (*Dilbat elletu*; st. 128) belirlemektedir. Ayrıca son anılan kompozisyonda uzun bir pasaj şeklinde sunulan “Gelecekteki hükümdara öğütler” (st. 149-180) ise kısmen ve Hititçe versiyonda tanrıların Naramsin’e cevabının içine serpiştirilmiş şekilde yer almaktadır.

Daha önceki çalışmada (Soysal 2015a: 256-260) bazı yeni okuyuş ve yorum teklifleri ile tartışılan 17 düşman kral ve Naramsin’in zorlu savaşları kompozisyonunun Hititçe tercümesi KBo 3.13, Naramsin’in yüzyüze geldiği askerî zorlukları konu alan diğer eser *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler*’e göre tarihsel karakteri daha ağır basmakta ve Naramsin’e karşı oluşturulan bir koalisyona karşı Akkad kralının mücadelesini anlatmaktadır. Bu kompozisyon Hititoloji’nin ilk yıllarından beri araştırmacıların yakın ilgisini çekmiştir (Forrer 1926: Nr. 3; Hrozný 1929: 65-76; Güterbock 1938: 66-80). Bu metinde, savaş haberleri dışında Naramsin tarafından inşa edilen tanrı Enlil tapınakları (öy. 7’)<sup>15</sup> ve toplanan haraç-vergi (ay. 10’-12’) gibi Akkad kralı ile özleşen kısa haberlere de rastlanır. Belgenin Hitit ve Eski Anadolu tarihi için önemi, Naramsin’in düşmanları arasında bazı (Merkezî) Anadolu şehir devletlerinin de anılmasıdır. Ancak, aşağıda da değinileceği gibi bu şehir adlarının kompozisyona sonradan Hititler tarafından eklendiği olasılığı da bulunmaktadır. Nitekim, bunlardan bir kısmına kompozisyonun Mezopotamya kaynaklı versiyonu olan Sippar<sup>3</sup> kopyası BM 79987’de (Grayson – Sollberger 1976: 103-128; Westenholz 1997: 246-257) rastlanmaz. KBo 3.13 öy. 16’ satırda, Naramsin’in düşmanı pozisyonundaki kral sayısı 17 şeklinde verilir; ancak öy. 9’-15’ satırlar arasında ismen sayılan kral sayısı 16’da kalmaktadır. Tabii ki, eksik olan kral isminin bu satır sonlarındaki kırık yerlerin birinde anılma olasılığı da vardır. Buradaki Boğazköy versiyonunun, Akkadça BM 79987 ile karşılaştırıldığında<sup>16</sup>, ki orada en az 18 kral ismi anılmaktadır, Armanu kralı Madagina dışında hiçbir kral ve ülke isminin birbiriyle uyuşmadığı görülür. BM 79987 I 2’-21’ satırlarda tüm şahıs isimlerinin ya başlangıçları korunmamış ya da tamamen kırıktır ve sadece Gutium kralı Gula-AN ve Armanum Ülkesi kralı Madagina’nın isimleri kısmen rekonstre edilebilmektedir. Düşman listesi şu şekilde sıralanır:

<sup>13</sup> Hititçe tercümenin yapılmış olduğu daha “eski” versiyonun kaynağı ve mahiyeti şimdilik karanlıktır; krş. Hoffner 1970: 22. Oldukça kötü korunmuş Eski Babilce Sippar versiyonunda ise (MLC 1364; Westenholz 1997: 267-278) Naramsin ordularının üç yıl boyunca ardarda aldıkları yenilgiler hikayesi dışında Hititçe versiyon ile örtüşen bir pasaj saptanamamaktadır.

<sup>14</sup> Naramsin’in kült aksiyonları dahilinde bir Enlil tapınağı inşası için bkz. Frayne 1999: 172 (§ 4.8.2).

<sup>15</sup> Bkz. Westenholz tarafından 2011: 295-296’da verilen karşılaştırmalı “kral isimleri katalogları”. Ayrıca krş. Westenholz 1998: 14-15; van de Mieroop 2000: 139.

<sup>16</sup> Bu yeni okunuş teklifi için bkz. Soysal 2015a: 257-258.

- [*Gula*-AN] (Gut(i)um kralı)  
[...]*el* (Kakmum kralı)  
[...]*ael* (Lullu(b)um kralı)  
[...]*a**nda* (Haḥḥum kralı)  
[...]*ī*-AN (Turukkum kralı)  
[...]*ḥa*-AN (Kanišli adam)  
[...]*du*-AN (Amurrulu adam)  
[...]*mē*-AN (Dērli adam)  
[...]*buna*-AN (Ararritler'in adamı)  
[...]*i**tluh* (Kassitlerin adamı)  
[...]*ibra* (Meluḥḥalı adam)  
[...]*d**una* (Arattalı adam)  
[...]*en* (Marḥaši kralı)  
[...]*ki*<sup>2</sup>/*tu*<sup>3</sup> (Elam konfederasyonu kralı)  
[...]*bur*-AN (Apum / "Kamışlık Ülkesi" kralı)  
[...]*gē* ("Elli Sayısı Ülkesi" kralı)  
[*Mad*]*agina* (Armanum kralı)  
[...] (Ḫana kralı).

Hititçe redaksiyon KBo 3.13 öy. 9<sup>2</sup>-15<sup>3</sup> satırlarda de ise kral isimleri çok daha iyi korunmuştur ve bunların sayısı metinde "17" olarak vurgulanmıştır:

- \**Anmanaila* ya da <sup>d</sup>*Manaila* (GÚ.ŞÚ.A "Kutha"<sup>3</sup> kralı)  
*Punana*[*ila*<sup>2</sup>] (Pakki[...] kralı)  
*Lapanaila* (Lulluwu kralı)  
[...]*i**nnipaila* ([...] kralı)  
*Pamba* (Ḫatti kralı)  
*Zipani* (Kaniš kralı)  
*Nur*[...] ([...] kralı)  
*Ḫuwāruwaš* (Amurru kralı)  
*Tišš*[*ie*]*nki* (Parašu kralı)  
*Madakina* (Armanu kralı)  
\**İsqippu* ya da <sup>m.GIŠ</sup>ŠENNUR.GÍD<sup>17</sup> (Sedir Dağı kralı)  
*Tiešš*[*i*...] ([...] kralı)  
*Ur-Larak* (Larak kralı)  
*Ur-[B]**anda* (Nikku<sup>18</sup> kralı)

<sup>17</sup> İsmi Mezopotamya kaynakları yardımıyla konfirme edilmesi için bkz. Frayne 1999: 173 (§ 4.13.2).

<sup>18</sup> KBo 3.13 öy. 11<sup>3</sup> satırda, ismi <sup>m</sup>Nur[...] şeklinde başlayan ve bazı araştırmacılar tarafından "[Puruşhanda kralı] Nür-[Dagal/n]" olarak yorumlanmak istenen diğer bir hükümdar da şüpheli olmak kaydıyla bu



*İlsunaîl* (Turku kralı)

*Tiṣpinkî* (Kurşaura kralı)

Metin verileri arasında Anadolu kaynaklı hükümdarları ilgilendirmek üzere ise şu noktalar saptanmaktadır: Boğazköy versiyonunda anılan Hattî, Kurşaura ve Sedir Dağı kralları<sup>19</sup> BM 79987'de bulunmamakta, buradaki Hahhu kralı da<sup>20</sup> bu sefer KBo 3.13'de yer almamaktadır. Her iki versiyonda bulunan Kaniş kral(lar)ı ise birbirini tutmayan isimler taşırlar<sup>21</sup>. Düşman kralların iki belgede bu kadar farklılık göstermesi, değişik zaman, merkez ve dillerde vücuda getirilen 17 *Düşman Kral* kompozisyonlarında bu isimlerin Naramsin'in belki de tüm hükümdarlığı süresince savaştığı devlet ve kavimler arasından metinlerin kaleme alındığı her bir kültürün "bölgesel ilgisine" göre seçilip metne katıldığını düşündürmektedir. Özellikle, Hititçe KBo 3.13 gibi çok daha sonraki çağlarda kaleme alınmış tercüme bir eserde, metine sonradan gerçek hadiselerle alakası olmayan bazı kişi ve yerlerin eklenme olasılığı da tabii ki dikkate alınmalıdır.

KBo 3.13'de düşman kralların listesi verildikten (öy. 9'-15') hemen sonraki satırlarda (öy. 16'-18') Naramsin'in düşmanlarına karşı (bir) savaşı tasvir edilir. İlgili pasajda, görünüşe göre tam korunmamış logogram (öy. 16') büyük bir olasılık ile MÈ.KALAG.[GA] "korkunç / zorlu savaş" şeklinde yorumlanacaktır. Savaş tasviri ile ilgili iki satır tarafımdan şöyle tercüme edilmiştir (Soysal 2015a: 258):

"(16') Zorl[u] savaşı[ma] giren [topla]m onyedî kralı yen[dim.] (17') [Ö]lü asker küme[lerini is]titledim, üzerlerine şarap sun[dum.]"

---

Anadolu kralları grubuna eklenebilir; krş. Hrozný 1929: 69; Singer 1981: 127; Westenholz 2011: 297 (ve orada dn. 45'de verilen bibl.). Bu sav doğru ise, tabii ki anılan kişi Sargon devrindeki Nür-Dagal'n değil, Hrozný'nin düşündüğü gibi ya aynı ismi taşıyan daha sonraki bir kraldır ya da Sargon'un çağdaşından esinlenerek yaratılmış klişe ve uydurma bir figürdür.

<sup>19</sup> BM 79987 I 5'. satırda kısmen korunmuş kral ismi [...-a]n-da bitiş bölümü bakımından, daha sonraki çağlardan (MÖ 18. Yüzyıl) tanınan ve Mari kralı Zimrilim'in çağdaşı Karkamiş kralı Amorit isimli Aplaḫanda'yı hatırlatmaktadır —ki söz konusu kişinin Acemhöyük'te mühür baskıları da bulunmuştur. Buradaki -(a)nda sonekinin tabii ki Hitit-Luwi dil-etnik grubuna ait olanı ile alakası yoktur ve Hahhum ile Karkamiş şehirlerinin coğrafi konumları göz önünde tutulursa, iki ismin de Hurri(-Amoritik) onomastiğe dahil olduğu kabul edilecektir. Hahhum şehrinin, başka bir belgede bu sefer Hahun<sup>K1</sup> ismiyle, Naramsin'in askerî hedefi olarak anılmış olması da mümkündür (Westenholz 1998: 12; Haul 2009: 352).

<sup>20</sup> KBo 3.13 öy. 11'. satırdaki Kaneş kralı Zipani'ye karşılık BM 79987 I 7'. satırda anılan Kanişli "adam" [...]ḫa-AN —ki burada "kral"a göre daha düşük sıfatı da dikkati çekmektedir.

<sup>21</sup> Akkadça *gurun šalmatî-šunu šakānu* ifadesi için CAD'nin değişik ciltlerinde değişik yorumlar yapılmıştır: CAD G (1956) 142'de (*gurunnu* altında) "cesetlerin (cenaze için) kümelenmesi", CAD Š/1: 204'de (*šalamtu* altında) ve CAD T (2006) 373 (*tešē* altında) ise "(düşman) cesetlerinin ortaya yığılması" anlamları bulunmaktadır. Ayrıca krş. Westenholz 1997: 255 "[He made] a confusing mass of their corpses" ve Haul 2009: 174 "Ein wirrer Haufen ihrer Leichen". BM 79987 II 23'. kırık satır sonundaki fiil, literatürde hep 3. tekil şahıs [*iškun*], yani düşman eylemi olarak yorumlanmıştır. Eğer bu, Naramsin'in eylemi olarak 1. tekil şahıs [*aškun*] kabul edilirse KBo 3.13 öy. 17'. satırdaki Hititçe [*ti*]ttanunun ile tam uyacaktır.

“Korkunç / zorlu savaş”ın Akkadça karşılığı *tāhāzu dannu* BM 79987’de de sıkça ve Naramsin’in ağzından *ina tahāziya dannim adūk* “(onu) zorlu savaşında yendim” ifadesinde kullanılır ve kompozisyonun anahtar kelimesi durumundadır. Metnin kısmen korunmuş yerlerinde üç kere tekrarlanan bu eylem, sırasıyla adı korunmamış [...] (II 8’), Mengi (II 12’) ve Gula-AN (II 15’) isimli düşmanlara karşı yönelmiştir —ki sonuncusu Gutium kralıdır. Hititçe versiyon, KBo 3.13 öy. 16’. satırda tek bir cümleyle büyük bir Naramsin zaferi bildirirken, BM 79987 II 21’-32’. satırlarda uzun uzun Naramsin ordularının sonradan Gula-AN karşısında aldığı yenilgiler ve verdiği kayıplardan da bahsedilir. Hatta burada “(cenaze için) akla sığmayacak kadar ceset kümeleri vücuda getirilmesi” (II 23’) söz konusudur (*tešē gurun šalmātišin*[*a iškun / askun*]). KBo 3.13 öy. 17’. satırda, Naramsin’in kümeler halinde yerleştirip üzerlerine şarap ile libasyon yaparak kutsadığı (cenaze töreninin bir bölümü olarak ölü rituali?) anlatılan asker cesetleri büyük ihtimal ile, BM 79987’de tasvir edilen Akkad kralının uğradığı büyük askerî kayıplar ile ilişkiye getirilecektir.

Naramsin 17 *Düşman Kral* kompozisyonuna ait Boğazköy nüshasının Hititçe’ye hangi kaynaktan tercüme edildiği bilinmese de, bunun BM 79987’e nazaran oldukça kısaltılmış bir anlatım sunduğu bellidir. Hem düşman krallar listesinden sonraki “zorlu savaş” tasvirleri Hititçe anlatımda hem son derece stilize edilmiş hem de Naramsin ordusunun uğradığı yenilgiler metinden çıkarılmıştır. Bu tür kısaltmalar sonucunda meydana gelen anlatım boşlukları ve KBo 3.13 öy. 15’ ile 16’. satırlardaki takibî olayların birbirine bağlanış biçimi, okuyucuda Naramsin’in bu 17 kral ile ayrı ayrı değil de sanki bir meydan savaşında topyekün mücadele ettiği gibi yanlış bir izlenim de bırakmaktadır. Değişik coğrafi bölgelerden bu kadar çok kralın bir koalisyon kurup aynı anda Akkad kralına karşı savaştığı düşünülemez. Böyle büyük bir meydan savaşının hangi coğrafi bölgede yapıldığı ya da yapılabileceği sorusu da cevapsız kalmaktadır. BM 79987’de “kral listesi” (I 2’-21’) ve “zorlu savaşlar” (II 7’-15’) arasında tabletin kırıklığı nedeniyle önemli bir boşluk vardır ve olayların KBo 3.13’deki anlatım ile ne kadar uyduğu açıkta kalmaktadır. Orada, Naramsin’in “zorlu savaşlar” ile düşmanları [...], Mengi, Gula-AN’a karşı belli bir sırayla başarılı olarak mücadele ettiği (II 7’-15’) ancak sonra Gula-AN’ın olağanüstü bir kişi ile ittifak etmesi sonucunda büyük yenilgilere uğramaya başladığı (II 16’-32’) okunmaktadır. Her ne kadar KBo 3.13’deki anlatım BM 79987’dekine nazaran bir özet gibi gözüküyorsa da, aşağıda verilen karşılaştırmalı liste Hititçe ve Akkadça nüshalardaki olayların kompozisyon olarak birbirine oldukça benzer bir şekilde gittiğini göstermektedir:

BM 79987		KBo 3.13
I 2’-21’ “düşman kral listesi”	→	öy. 9’-15’
II 7’-15’ “Naramsin’in zorlu savaşları ve zaferleri”	→	öy. 16’
II 16’-22’ “Naramsin’in yenilgileri”	→	metinde bahsedilmez
II 23’ “ölü askerlere cenaze töreni”	→	öy. 17’
II 24’-32’ “Naramsin’in yenilgileri”	→	metinde bahsedilmez?

Yukarıda da belirtildiği gibi, KBo 3.13 öy. 17' satır için alternatif yorum denemesini daha önceki bir makalede (Soysal 2015a: 258 dn. 33 ile, 260 dn. 37 ile) sunmuştum. Yeni teklife göre, şimdiye kadar literatürde “[Ö]lü / [T]üm Hurr[ili] askerleri [is]titledim” şeklinde okunan cümlenin daha yalın “[Ö]lü asker küme[lerini is]titledim” anlamına gelmesi gerekir ve bu, Eski Önasya tarihi için son derece yanıltıcı bir bilgiye (en son Haul 2009: 21'de olduğu gibi) sebebiyet veren sözde Naramsin düşmanı “Hurrili askerler” verisini revize etmesi bakımından önemlidir<sup>22</sup>.

## B. Boğazköy'de bulunmuş diğer bir Akkad (kralı) kompozisyonu

İyi tanınan Sargon ve Naramsin kompozisyonları dışında, Akkad kralları ile ilgili başka bir Boğazköy metni, her ne kadar bu şahıs isimlerini içermese de, sadece küçük bir fragman olarak bize ulaşan KBo 12.2 öy. (CTH 832) olabilir. Aşağıda bunun transkripsiyon ve içeriksel-filolojik açıklamalarını vermek yerinde olacaktır:

§ 1' 1' ka-ru-ú-i-l<sup>l</sup>i-ia<sup>l</sup>-a[z]  
2' URU A-GA-DE-aš<sup>m</sup>Ur-[  
3' zi-ig-ga ku-e ha-[-  
4' ŠAI LI-IM-ua-za(-)x-x(-)[  
5' dIŠTAR-li-ia-aš [  
6' LÚIŠTAR-aš LÚ[

§ 2' 7' ma-a-an-ua šal-la [  
8' šal-la ha-aš-šu-iz-x(-)[  
9' nu-ua URU Ge-e-eš-š[a(-)  
10' mKap-pa-ra-ia-aš d[u<sup>2</sup>-  
11' kar-ta-az-mi-it(-)[

§ 3' 12' IV ME ÉRIN.MEŠ za-aḥ-ha la-[aḥ-ḥi<sup>2</sup>-  
13' ANŠE.KUR.RJA.MEŠ-ma<sup>f</sup>ua<sup>1</sup>-mu [

(Tablet buradan sonra kırıktır)

**St 2'**: Kırık konteks nedeniyle Agade şehir isminin hangi halde bulunduğu (nominatif ya da genitif) saptanamamaktadır ve bu nedenle takibî şahıs ismi ile ne şekilde ilişkilendirileceği şüphelidir.

<sup>22</sup> Bu konuda ayrıca, Sargon ve Naramsin'e ait ya da bunlarla ilgili Mezopotamya kaynaklı belgelerde de Hurrice klasifiye edilen ya da olduğu düşünülen şahıs ve coğrafi isimler (Westenholz 1998: 6 vdd., 11 vd.) dışında, doğrudan “Hurri(ler)” etnik-politik kavramına rastlanmadığı hatırlanmalıdır.

**St. 3’:** Burası büyük olasılık ile öy. 8’ satırda “büyük krallık, saltanat” kavramı ile ilgili gözükken kelime ile tamamlanacaktır ve oradaki *ḥa-aš-šu-iz-ḫ(-)*[...] HW<sup>2</sup> III/17 (2007) 473’de *ḥa-aš-šu-iz-n[a-ni]* ya da *ḥa-aš-šu-iz-n[a-tar]* olarak yorumlanmaktadır. Bu kelime ile ilgili duran ya da onu niteleyen *kue* (öy. st. 3’) ve *šalla* (öy. st. 8’) pl. nom.-akk. n. bir formu işaret etmektedir. Ancak *šalla* Eski Hititçe allatif form da olabilir (bkz. öy. 12’ satırdaki kullanım *zahḥa la[ḥhiya’-]* “savaş için yü[rüyüşe geçmek’]”). Her ne olursa olsun, öy. 7’ ve 8’ satırlardaki *šal-la* formu CHD Š/1 (2002) 93’deki *šalli-* “büyük” belgelerine eklenmelidir; ayrıca krş. Laroche 1970: 53 (dn. 49).

**St. 4’:** Burada alternatif olarak şahıs ismi <sup>m</sup>*Li-im-ua-za(-)ḫ-ḫ(-)*[...] okunuşunu, onomastik ve struktur bakımından benzer bir örnek tanımadığımdan daha az olasılık dahilinde görüyorum.

**St. 5’:** <sup>d</sup>*IŠTAR-li* arkasındaki fonetik okunuş <sup>d</sup>Anzili teklifi için bkz. Wilhelm 2010: 337-344 (ayrıca krş. Gilan 2010: 54, 68 vd.). KBo 12.2 öy. 5’ satırdaki belge, orada s. 338’de verilenlere eklenecektir. Hititler devri Anadolu kültü dahilinde genellikle <sup>d</sup>Zukki ile bir çift oluşturan bu tanrıçanın Sargon devri Mesopotamya’sındaki “Akkadlı İstar” ile özleştirilmesi ve işlevi, her ne kadar buradaki <sup>d</sup>*IŠTAR-li-ia-aš* (genitif) ve Hititçe Sargon Savaş Kralı KBo 22.6 IV 27’ satırdaki <sup>d</sup>*IŠTAR-li* (datif) formu aynı KBo 12.2 öy. 13’ satırdaki ANŞE.KUR.RA.MEŠ “atlı birlikler” gibi Hitit yazım geleneğine ait bir modernizasyon sonucu olabile de (bkz. aşağısı), şüpheyle karşılanacaktır.

**St. 11’:** Ablatif / instrumental *kartaz=mit* formu, Eski Hititçe metinlerin arkaize edilmiş Yeni Hititçe nüshalarında görülen çekimsiz iyelik eki *=mit* ile “kalbimden” ya da “kalbimle” olarak anlaşılmalıdır ve böylesi durumlar Hititçe Sargon *Savaş Kralı* KBo 22.6’da da sıkça izlenmektedir. Bu tür metinlerde isim ve iyelik eki arasındaki hatalı hal uyumsuzlukları için bkz. Güterbock 1969: 24, 26 ve Rieken 2001: 581-582.

Tercüme için çok küçük ve yetersiz olan kontekste dikkati çeken ayrıntılar, birer tanrı, şahıs ve şehir ismini oluşturan <sup>URU</sup>A.GA.DÈ-aš<sup>m</sup>Ur-[...] (öy. st. 2’), <sup>URU</sup>Ge-e-eš-š[a(-)...] (öy. st. 9’), <sup>m</sup>Kap-pa-ra-ia-aš (öy. st. 10’), <sup>d</sup>*IŠTAR-li* ve <sup>LÚ</sup>*IŠTAR* (öy. st. 5’-6’) kelimeleridir. Genellikle hitap-direkt konuşma şeklinde geçen anlatım, “büyük krallık” (öy. 8’) ile dört yüz asker ve atlı birliklerin katıldığı askerî bir operasyondan da bahseder (öy. 12’-13’). Burada atlı birliklerin anılması, tabii ki Hititçe metine ait ve sonradan yapılmış bir ekleme / modernizasyon olmalıdır. Güterbock (1969: 17) haklı olarak bu fragmanın Sargon *Savaş Kralı* kompozisyonuna ait olamayacağını yazmaktadır. Metnin en önemli verisi, Agade yanında Kiş şehrini de anmasıdır. Söz konusu son şehir Boğazköy metinlerinde başkaca belgelenmez. Kiş, Akkadlı Sargon’un kariyerinin erken dönemlerinde önemli bir yer tutar; çünkü zamanında kendisi Kiş kralı “çoban” Ur-Zababa’nın sakiliğini yapmış, sonra onu bir isyanla tahtından indirmiştir (Soysal 2017: 218, 225 dn. 40). Burada 2’ satırdaki Ur-[...] ile başlayan isim belki de Ur-Zababa’dır<sup>23</sup>. Öteki isim Kappara(ya) ilk bakışta

<sup>23</sup> Boğazköy metinlerinde Mezopotamya kökenli Ur- ön elementine haiz isimler son derece sınırlıdır ve

semitik şahıs adı Gabbāru “güçlü”yü hatırlatmaktadır<sup>24</sup>. Diğer taraftan, bu kelimenin geri gittiği Sumerce gab-bar bu dilde “çoban” anlamına gelmektedir ki, bu da Ur-Zababa'nın sıfatı / unvanı ile ilgili olabilir<sup>25</sup> ve burada sıfattan türeme bir isim yine Ur-Zababa'yı işaret edebilir. Metinde tanrıça İstar'ın ve “İstar adamı”nın anılması da (öy. 5'-6'), efsaneye göre, Kiş'in baştanrıçası İstar'ın saltanat değişikliğinde Ur-Zababa'ya karşı Sargon'un yanında yer alarak kritik bir rol oynadığı hatırlandığında, önemlidir. Bütün bu noktalar, KBo 12.2'nin belki de *Sargon'un İktidara Yükselişi* kompozisyonunun Hititçe tercümesi olduğunu ciddi şekilde düşündürmektedir. Sargon'un İktidara Yükselişi'nin kaynakları Mezopotamya dahilinde sadece Sumerce olarak bulunmuştur (TRS 73, 3N T296; Cooper – Heimpel 1983: 67-82) ve birkaç satırlık egzersiz metni VS 24.75 (Westenholz 1997: 51-55) dışında semitik dilde bir kopyası bulunmadığından, KBo 12.2'nin doğrudan karşılaştırılabileceği fazla kaynak yoktur. Nitekim KBo 12.2'deki anlatım ile Sumerce kompozisyon arasında uyuşan bir kısım saptamak mümkün olmadı. Ancak, Sumerce tabletteki hikayenin tam olmadığı ve ikinci bir tablette devam edebileceği olasılığı yüksektir (Cooper – Heimpel 1983: 68). Sumerce kompozisyonda bulunmayan olası Ur-Zababa ve Sargon askerî çatışması belki de KBo 12.2 öy. 12'-13'. satırlardaki bölüm ile başlamaktadır ki, metin bundan hemen sonra kırılmaktadır.

### C. Akkad kralları ile ilgili kaynakların vasıf ve güvenilirliği hakkında görüşler

Araştırmanın son bölümünde, Akkad kralları ile ilgili kompozisyonların, Anadolu redaksiyonlarına öncelik vererek, içeriksel özellikleri ve tercüme menşelerine değinmek yerinde olacaktır. İlk planda, metinlerin tarihsel kaynak olarak güvenilirliklerine şüphe düşürecek uydurulmuş “fiktiv” ayrıntılar, mübalağalı veriler ve fantastik süsleme öğelerinin gözden geçirilmesi lazımdır ve bu konuda başta “efsanevi katkılar” olmak üzere şu noktalara dikkat çekilmelidir.

1) Sargon ve Naramsin ile ilgili edebî metinlerde anlatıma “mitoloji-efsane” havası kazandıran en önemli motif, tanrıların olaylar akışındaki aktif katılımları ya da daha çok katkıları dahilinde Akkad krallarının bunlar ile giriştikleri doğrudan ilişkidir. Bu, genellikle “rüya-istihare falı” şeklinde uykuda gerçekleşir<sup>26</sup>. Hititçe versiyonlara yansıyan

---

sadece *Naramsin 17 Düşman Kral* kompozisyonunda <sup>m</sup>Ur-Larak ve <sup>m</sup>Ur-[B]anda (KBo 3.13 öy. 14') şeklinde belirtmektedir (bkz. yukarıları).

<sup>24</sup> Ancak bu isim Mezopotamya'da sadece Yeni Asur Devrinde ve Batı Semitik dil alanında kullanılmıştır; Hunger 1999: 411.

<sup>25</sup> Krş. TRS 73 öy. 6': lugal-bi sipa ur-<sup>d</sup>za-ba<sub>4</sub>-ba<sub>4</sub> “onun kralı çoban Urzababa”; Cooper – Heimpel 1983: 74, 76.

<sup>26</sup> Bu arada, tanrıların rüya aracılığı ile hükümdarlara görünmesi durumunun, metinlerdeki dinsel öğelik ya da motiflik bakımından bir kriter değeri taşıdığı söylenemez. Nitekim Hitit tarih yazıcılığı hatırlandığında, bir temel kaynak niteliğindeki *III. Hattuşili Büyük Metni*'nde (CTH 81) Şamuhalı

bu tür örneklerden ilki, Sargon *Savaş Kralı* metninde kralın İstar'dan Puruşhanda seferi için onayını bir istihare sonrasında almasıdır (*teshaz parkui-*: KBo 22.6 I 6')<sup>27</sup>. Aynı metinde, diğer tanrı Enlil ise Sargon'un rakibi Nurdahhi'ye rüya ile ulaşır (*teshaz pai-*: KBo 22.6 I 22') onu yüreklendirir<sup>28</sup>. Ancak tanrı figürü bu sefer yanıltıcı karakter rolündedir ve Puruşhanda kralının talihsiz sonunu hazırlar. Enlil'in benzer bir rolü, Mezopotamya kaynaklarından tanınan başka bir Akkad kralı kompozisyonu olan *Naramsin ve Apişal Beyi*'nde okunmaktadır<sup>29</sup>.

Sargon'un tanrılar ile genellikle problemsiz seyreden ilişkisi, torunu Naramsin için geçerli değildir. Hem Mesopotamya hem de Hitit kaynaklarında uzun uzun tasvir edildiği gibi, tanrısal uyarılara kulak asmadığı için ardarda uğradığı askeri yenilgilerden sonra çaresizlik içerisinde İstar'a başvuran Naramsin'e tanrıça istihareye yatarak diğer tanrılar ile de iletişim kurup yalvarmasını emreder. Bu buyruk, yukarıda KBo 3.18 + metninde de gördüğümüz gibi Akkad kralı tarafından yerine getirilmiştir. Naramsin metinleri dahilindeki tam pozisyonu saptanamayan KBo 3.20 III 2'-9'. satırlar arasında birbirini izleyen dört paragrafta da Naramsin ile tanrılar arasındaki dialoglar yer almaktadır. Ordu ve LÚ.MEŠSA.GAZ "paralı askerler" (III 6', 10') konusunun işlendiği bu pasajlarda metnin kötü korunmuş olmasından dolayı Akkad kralı ve tanrılar arasındaki iletişiminin ne şekilde gerçekleştiğini anlamak imkansızdır.

Dedesı Sargon'a nazaran, Naramsin'i konu alan eserler efsanevi öğeler bakımından daha zengindir ve bu durum özellikle *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* kompozisyonunda ön plana çıkmaktadır. Tanrıların Ea önderliğinde yarattığı olağanüstü varlıklardan oluşan ordu hikayesi bunların başında gelir. Hititçe versiyonda açıkça "Manda ordusu" olarak adlandırılan bu askerî güç, Standart Babilce versiyondaki anlatıma göre kuş bedenli ve kuzgun suratlı görünümlü varlıklardan oluşmaktadır. Bunlar tüm Mezopotamya'yı terörize etmekle kalmayıp, mağrur Naramsin'i de ardarda mağlup ederler. Olağanüstü özellikleri, Akkad kralı'nı bunların gerçek karakterinin saptanması konusunda, literatürde de çok iyi bilinen, "kan akıtma" testi yaptırmaya sevk etmiştir<sup>30</sup>.

---

İstar / Šauška'nın defalarca insanlara (III. Hattuşili ve aile fertlerine, hatta asillere) rüya ile ulaşması söz konusudur ve bu durum kafalarda metnin tarihsel karakteri ve önemi konusunda ciddi bir soru işareti oluşturmamaktadır.

<sup>27</sup> *Savaş Kralı*'nın Akkadça versiyonlarında Sargon'un İstar ile münasebeti, herhalde ilgili pasajların kırık yerlere rastgelmesi nedeniyle son derece sınırlı nakledilmiştir ve görünüşe göre sadece Ninive versiyonu 6'. vdd. son derece kötü korunmuş bir kontekste işlenmektedir (Westenholz 1997: 136-139); Amarna nüshası için krş. Haul 2009: 266 (ve dn. 49).

<sup>28</sup> Sargon örneğinin aksine, burada talep edilmiş bir rüya falı (incubation ve signa impetrativa) değil, beklenmedik bir rüya belirtisi (signa oblativa) söz konusu olabilir. Çünkü, anlatımda bir kısaltma ya da çıkartma yapılmamış ise, Nurdahhi'nin Enlil'i bizzat çağırdığına ve danıştığına dair bir işaret yoktur.

<sup>29</sup> BM 139965 VI 5 vdd. Buradaki anlatıma göre, Enlil ile Apişal Beyi arasındaki iletişim "kurban içorgan falı" aracılığı ile gerçekleşir; Westenholz 1997: 174, 185.

<sup>30</sup> *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler*'in Standart Babilce (STT 1.30 öy. st. 63-71; Westenholz 1997: 314 vd.) ve Hititçe (KUB 31.1+ II 8'-16') versiyonlarına göre düşman üzerinde delici silahla yapılan

2) Bilimsel literatürde, Mezopotamya kaynaklı Sargon metinlerinde “9” gibi bazı sayıların topos olabileceğinin dile getirildiği görülüyor<sup>31</sup>. *Savaş Kralı* kompozisyonunun Hititçe tercümelelerinde ise sayı verileri bu anlamda sadece Akkad kralının Aranzah (Dicle) Nehri’ni geçerken sunduğu hayvan kurban sayısı münasebeti ile tartışılmıştır<sup>32</sup>. Bunun dışında, kırık konteks dahilindeki diğer sayı verileri konusunda şimdilik kesin yorumlar yapılamaz<sup>33</sup>. Bu konuda daha zengin olan Naramsin metinlerinde ise, sembolik, astral-majik ya da benzeri bir anlam taşıyıp taşımadıkları tartışmasına girmeden, belli sayıların değişik kompozisyonlarda değişik olaylara adapte edildiği söylenebilir. Bu durum özellikle askerî konulardaki (yönetici, ordu) sayıları ilgilendiriyor: *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* kompozisyonunun Boğazköy kaynaklı Orta Babil versiyona (KBo 19.98 “b” yüzü 8’) göre, tanrılar tarafından yaratılan altı kardeş kral ve 600 kişilik orduları Naramsin’in ülkesi Akkad’a karşı sefer ederler. Bu sayılar Standart Babilce versiyonda yedi kardeş kral ve 360.000 kişilik ordu olarak verilir (STT 1.30 öy. st. 38) ve sonuncusunun çok mübağalalı olduğu (yani 600 × 600 oranında) bellidir. Yine Standart Babilce versiyonda, 17 kralın 90.000 kişilik ordusuyla bu saldırgan kabilelere karşı harekete geçtiği anlatılır (st. 61). Buradaki veri, diğer kompozisyon *17 Düşman Kralı*’nın Boğazköy redaksiyonu KBo 3.13 öy. 16’ satırda bu sefer Akkad kralına karşı savaşan kral sayısı ile aynıdır. *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* hikayesinde, Naramsin ordularının üç yıl boyunca düşmanlara üç kez yenildiği sırada anılan sayıları sırayla 120.000 - 60.000 - 360.000 (Eski Babil versiyonu MLC 1364 III 2-6) ve 120.000 - 90.000 - 60.700’dür (Standart Babilce versiyon STT 1.30

---

deneme sonucunda kan akarak bunların kesin “insan” karakteri belli olmuştur. Bu durum tabii ki, anılan kompozisyonların “uydurma-efsanevi” karakteri hanesine yazılacak bir nokta değildir. Nitekim benzer bir tanrı-insan sınaması *Yamyamlar Metni* KBo 3.60’da da aynı sonucu verir; bkz. Soysal 1988: 119-120 (ve dn. 45). Her iki örnekteki ortak nokta, metinlere mitolojik atmosfer kazandırmadan daha çok, bilinmeyen ve tehlikeli düşmanı “korkunçlaştırma” amacıdır.

<sup>31</sup> Haul 2009: 220, 226 vd. “9 düşman müstahkem mevki” (*Fatih Sargon* AO 6702 II 65), “düşman üzerinde 9 kez zafer” (III 98-115) ve “9 kez tahkim edilen düşman şehri” (*Sargon Yabancı Ülkelerde* TIM 9.48 III 13’-14’) gibi verilere işaret etmektedir.

<sup>32</sup> Gilan 2000: 62; Westenholz 2007: 25. Bu konuda genel olarak bkz. en son Oettinger 2008: 587-595.

<sup>33</sup> Tam korunmamış ve silintilerin bulunduğu KBo 22.6 I 3’ ve 4’ satırlarda muhtemelen, yukarıda bahsedilen “9” sayısını da içeren bir [... x še-e(?) -k]’ân IX-an [ha<sup>1</sup>-aš<sup>1</sup>-ta-î<sup>1</sup>-x<sup>1</sup>-[...]] ve [XL]<sup>2</sup> še-e<sup>1</sup>-kân okuyuşu yapılacaktır. Son anılan yerde, *kan* partikelinin cümle içindeki pozisyonu nedeniyle [le-e<sup>1</sup>-kân] yorumu kanımca zordur. Akkadça versiyonlarda bulunmayan ya da korunmamış olan söz konusu sayısal veriler tabii ki Puruşanda’ya olan yol mesafesi ile ilgili değil (krş. Gilan 2000: 35 dn. 207), bilakis askerî seferi ilgilendiren bazı alan ya da yapı (tarla, bina, sur vs.) boyutlarına ait olacaktırlar. Bina için genişlik verisi IX-an *haštai-* için bkz. CHD 3/2 (1983) 192 ve bibl.

KUB 48.98 öy. III 1’ satırdaki kısmen kırık “LV”<sup>1</sup> sayısı, Amarna nüshası VS 12.193 ay. 13’ satırdaki “LV”<sup>LÜ.MEŠ</sup>MAŠKIM ile uyumaktadır, ancak Hititçe metindeki takibi kırık işaretin oradaki “(şehir) komiserleri” unvanı ile ilgiye getirilmesi şimdilik zordur. Sayı bakımından tam uymasa da bu verinin, Sargon’un “50 şehir beyini (= Ensi) yendiği” genel bilgisi (Edzard 2004: 79) ile ilgisi olabilir. Diğer taraftan, GUŠKIN-as<sup>1</sup> GİSŠÜ.A “altın taht” ve (:)*kupaḥi-* “taç” kelimeleri içeren KUB 48.98 öy. III 1’-6’ ve onu hemen takip eden ay. IV 1-5 (benzer KBo 22.6 IV 3’-6’ ve KBo 13.46 ay. I III 6’-10’) konteksinin Amarna nüshası ay. 13’-14’ ile uyduğu zaten uzun zamandır bilinmektedir; bkz. Meriggi 1968: 262.

öy. st. 85-87). Bu sayı Hititçe versiyonda ise 180.000 (var. 190.000) - 120.000 - 60.000 olarak belirir (KBo 3.18+ III 4-7 // KUB 31.1+ III 1-3). Asker sayısının tüm versiyonlarda, o çağdaki ordu kapasitelerine göre fazlasıyla abartılmış olduğu (genellikle 60.000 ve onun katları şeklinde) kesindir. En yüksek 360.000 sayısı, Naramsin'i konu alan *Gula-AN ve 17 Düşman Kral* (BM 79987 II 30') ve belki de *Onuncu Savaş* (VS 17.42 öy. 8) kompozisyonlarında da yine Akkad ordusunun asker sayısı olarak belirlemektedir.

3) Akkad krallarını konu alan eserler, binlerce yılı kapsayan çok uzun bir süre ve yine binlerce kilometrelik bir coğrafi alanı içeren değişik kültür merkezlerinden kaynaklanır. Bunun sonucu olarak, içerik ayrıntılarında bazı değişikliklere uğramış olmaları doğaldır. Metinlere yapıldığı izlenen eklemeler ve çıkarmalarda bölgesel ilgi de söz konusudur ve bu ilk planda anlatımdaki hükümdar ve coğrafi isimlere yansımaktadır. Bu arada, Sargon ve Naramsin hakkındaki değişik metinlerin bazı konularda birbirlerinden etkilendiği ve böylece bazı öğelerin ortaklaşa kullanılmış olması da mümkündür<sup>34</sup>. Böylesine geniş ve komplike tarihî-edebî yelpaze, söz konusu kompozisyonların Anadolu kaynaklılarının "tercüme kaynağı" sorununu ön plana çıkarmaktadır. Yeni kopyalar halinde ele geçmiş hem Sargon hem de Naramsin metinlerinin gösterdikleri dilsel özellikler nedeniyle daha Eski Krallık Devri'nde Hititçe'ye tercüme edildikleri kesindir<sup>35</sup>. Ancak bunların geri gittiği orjinal metinlerin dilsel menşei ve hangi arşivlerden kaynaklandığı ise belli değildir ve bu konu şimdiye kadar sıkça tartışılmıştır. Daha Eski Hititçe'ye geri giden tercüme gerçeği tabiki söz konusu kompozisyonların Orta Hitit Devri'nden itibaren başlayan kültürel ihraçlar dahilinde Hurri-Luvuid bir bölge (Kizzuwatna) üzerinden Hititler'e ulaşılmış olması olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Söz konusu orjinal kaynaklar (Güney) Mezopotamya'da Eski Babilce'nin kullanıldığı büyük kültür merkezlerinden (Emar, Mari ve Babil) olabileceği gibi, Yukarı Mezopotamya'da ve özellikle Kuzey Suriye'deki Hurri-Amoritik (Alalah, Ebla ve Halap) yerel merkezlerden de olabilir<sup>36</sup>. Daha önceki makalelerde, *Savaş Kralı* kompozisyonunun KBo 22.6 nüshasındaki sanal Nurdaḫḫi ismini tartışırken, bu ismin

<sup>34</sup> Özellikle *Sargon Savaş Kralı*'nın Hititçe tercümelerinde izlenen ve *Fatih Sargon* kompozisyonunu hatırlatan benzer motifler gibi; bkz. Soysal 2017: 220 dn. 18 ve 225 dn. 39. Bu konuda, değişik Akkad kralları kompozisyonlarında beliren Puruşanda seferi öncesi tanrısal onayın alınması (*Ur Mektubu* ile Hititçe *Sargon Savaş Kralı*; bkz. dn. 4) ya da tanrı Enlil'in düşman kralları yanılıcı rolü (*Naramsin ve Apişal Beyi* ile Hititçe *Sargon Savaş Kralı*; bkz. yukarı ve dn. 31) gibi diğer benzer öğeler de anılmaya değerdir. Ayrıca, Sargon'un değişik kaynaklardaki Simurru ve Puruşanda seferi tasvirlerindeki benzerlikler için bkz. Haul 2009: 223 dn. 111 ve 226 vd.; krş. Soysal 2017: 226 dn. 45.

<sup>35</sup> Metin tarihleme kriterleri konusunda fazla ayrıntıya girilmeden, sadece bağlaç *š(u)*- ve *ta* "ve" kullanımlarının bu konuda kesin kanıt olduğu bellidir ve bu durum *Sargon Savaş Kralı* fragmanları KBo 3.9 ve KBo 22.6'da izlenir. Aynı yargı, *Naramsin 17 Düşman Kral* KBo 3.13 ile *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* KUB 31.1+ kompozisyonları için de geçerlidir.

<sup>36</sup> Akkad kralları ile ilgili eserlerin Anadolu'ya ulaşması konusundaki yorumlarında Westenholz'un (2011: 286-290) en büyük kültür merkezi Babil'i dikkate almadığı izleniyor. Eski Krallık dönemindeki I. Murşili'nin Babil seferinin, madden değerli ganimetler yanında bazı edebî eser ve belki de Babilli yazarların Ḫattuša'ya getirilmesi ile sonuçlanmış olması gayetle muhtemeldir.



orjinalinden ayrıldığı ve yanlış ya da manipüle edilmiş bir iletişim ürünü olduğunu belirtmiştim (Soysal 2015a: 254 vd., 2017: 224 vd.). Böyle bir yerel / yöresel gelenek için de Hurriçe aklı gelen ilk seçenek olmaktadır. Aynı metinde Aranzaḫ nehir isminin de eklenmiş olması (Soysal 2017: 219, 226), bu savı kuvvetlendirmektedir. Böylece, Nurdahḫi ismini içeren fragmanların *Savaş Kralı* kompozisyonunun herhangi bir şekilde Hurriçe ya da Hurri-Amoritik kültür etkisindeki versiyonuna geri giden Hititçe tercüme olduğu düşünülebilir. Bunlara karşılık, kral isminin daha eski formu Nurdaga[1]<sup>37</sup>’i anan tek Hititçe fragman KBo 13.46 (öy: II 8’) ve mümkündür ki kayıp olan diğerleri eserin (Eski) Babilce orjinaline geri gitmelidir (Soysal 2017: 224 dn. 31). Buna göre, aynı Gilgameş ve Atraḫasis efsanelerinde olduğu gibi, *Savaş Kralı*’nın Hititçe tercüme de belki değişik kaynaklardan yapılmıştır (Soysal 2017: 224 dn. 33, 225 dn. 35). Sargon metinlerinin aksine, Boğazköy’de bulunmuş iki Naramsin kompozisyonunun Hititçe tercümelerinin kaynağı konusunda ise hiçbir ipucu mevcut değildir. Ancak bunlara ait Eski Hititçe nüshaların (bkz. dn. 37), yine Boğazköy’de gün ışığına çıkan ve Orta Hitit Devri’nden kaynaklanan Orta Babilce *Kutha Efsanesi: Düşman Kabileler* (KBo 19.98 ve 99) kompozisyonuna göre daha eski olduğu kesindir. İçeriksel bakımdan, *17 Düşman Kral* kompozisyonunun Hititçe tercümesinde Naramsin’e düşman sıfatla sayılan krallar arasına Kaniş kralı dışında fazladan “Anadolu” kaynaklı olanlar da eklenmiştir<sup>37</sup> ve Naramsin’in “zorlu savaşları” Mezopotamya kaynaklı kompozisyonlardan daha değişik, yani Akkad kralı yenilgileri belki sansür edilerek ve orada başrol oynayan Gula-AN ne düşman krallar listesinde ne de olayların tasvirinde anılmadan anlatılmaktadır. Sonucusu belki de, anılan Gutium kralının Eski Anadolu ya da Yukarı Mezopotamya tarihsel-edebî yazım geleneğine ait *17 Düşman Kral* redaksiyonları gözünde fazla önem arzetmemesi ile açıklanacaktır. Söz konusu önemli hususlar, tabii ki anılan belgenin tarihsel kaynak olma değerini tamamen ortadan kaldırmasa da, güvenilirliğini oldukça gölgeleyen ciddi olgulardır. Kültepe’den kaynaklanan diğer Sargon metnindeki (Kt. j/k 97; Günbattı 1997) coğrafi yerlerin bu sefer sürpriz olarak beliren Gutium dışında genellikle Anadolu kökenli olması da, bu kompozisyonda geopolitik yerel unsurların ön plana çıkmasının sonucudur.

Sonuç olarak şu saptamayı yapabiliriz: İlgili literatürde yeralan yorum ve spekülasyonların fazla etkisinde kalmadan, Sargon ve Naramsin kompozisyonlarındaki mitolojik süslemelerin ve içeriksel manipülasyonların dikkatli şekilde arındırılmasıyla, bu tür kaynakların tarihsel veri güvenilirlikleri konusunda çok fazla karamsarlığa (Haul 2009: 283 dn. 90 ve 352 gibi) yer olmadığı kanısındayız. Güterbock’un ilk ve temel metin çalışma sonuçlarının 80 yılı aşkın bir süre içinde yeni metinsel kazanımlar ve en son arkeolojik

<sup>37</sup> Yani Hatti, Kurşaura ve mümkün Sedir Dağı (Amanos) olmak üzere; bkz. yukarıya ve Güterbock 1938: 78. Ancak, Hititçe versiyondaki düşman kral listesindeki “tüm” Anadolu kökenli hükümdarların kompozisyona sonraki yerel eklemelerden biri, yani uydurma olduğu şüphesini, Mesopotamya kaynaklı ve burası ile kısmen uyuşan liste nedeniyle aşgariye indirmek gerekecektir; krş. Beckman 1983: 102 (dn. 19).

veriler ışığında artık revize edilmesi gerektiği göz önünde tutulursa<sup>38</sup>, buna benzer yeni bilgi ve bulguların konuya ileride yeni boyutlar kazandıracağı beklenmelidir.

## Kaynakça

**Beckman, G. 1983**

“Mesopotamians and Mesopotamian Learning at Hattuša”, *Journal of the Cuneiform Studies* 35: 97-114.

2001

“Sargon and Naram-Sin in Hatti: Reflections of Mesopotamian Antiquity among the Hittites”, D. Kuhn – H. Stahl (eds), *Die Gegenwart des Altertums. Formen und Funktionen des Altertumsbezugs in den Hochkulturen der Alten Welt*: 85-91.

2002

“‘My Sun-God’. Reflections of Mesopotamian Conceptions of Kingship among the Hittites”, *Melammu Symposia* 3: 37-43.

**Collins, B. J. 1998**

“Hattušili I, The Lion King”, *Journal of the Cuneiform Studies* 50: 15-20.

**Cooper, J. S. – W. Heimpel 1983**

“The Sumerian Sargon Legend”, *Journal of the American Oriental Society* 103: 67-82.

**Dönmez, Ş. 2016**

“Kızılırmak Havzası ve Yakın Çevresinin Öntarih Dönemi Etnik Yapısı”, *ANTAHŞUM<sup>SAR</sup> “Çiğdem”*. *Studies in Honour of Ahmet Ünal Armağanı*, İstanbul: 123-148.

**Edzard, O. D. 2004**

*Geschichte Mesopotamiens: Von den Sumerern bis zu Alexander dem Großen*, München.

**Ezer, S. 2014**

“Kültepe-Kanesh in the Early Bronze Age”, L. Atıcı – F. Kulakoğlu – G. Barjamovic – A. Fairbain (eds) *Current Research at Kültepe-Kanesh. An Interdisciplinary and Integrative Approach to Trade Networks, Internationalism, and Identity* (= *The Journal of Cuneiform Studies Supplemental Series* 4), Atlanta: 5-23.

**Forrer, E. 1926**

*Geschichtliche Texte aus dem alten und neuen Chatti-Reich. Die Boghazköi-Texte in Umschrift*, Bd. 2, Leipzig.

**Frayne, D. R. 1999**

“Narām-Sin A”, *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 9: 169-174.

<sup>38</sup> Krş. van de Mierop 2000: 134. Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı (yak. MÖ 2000-1700) öncesi Anadolu’sunda Akkadlar varlığının hiç de imkansız olmadığını en yeni Kültepe-Kaniş (Ezer 2014: 17, 20 ve 22; Dönmez 2016: 123 vd., 126) ve Acemhöyük (Aliye Öztan şifahen) arkeolojik araştırmaları göstermektedir. 2016 Mayıs ayında Elazığ Harput’da bulunan ve bir Anadolu şehrinin kuşatılmasını resmeden rölyefin gerçekten Akkad kralları ile ilişkiye getirilip getirilemeyeceği konusu, sadece internette paylaşılan geçici bilgiler ışığında (<http://tinyurl.com/mqcgfh3>) şimdilik açık kalmaktadır. Her ne olursa olsun, arkeolojik buluntuların, Eski Anadolu’da Akkadlar konusu için şimdiye kadar yeterince değerlendirilmediği en son Dönmez 2016: 126 tarafından haklı olarak dile getirilmiştir.

**Gilan, A. 2000**

*Sargon in Anatolia. The "King of Battle" in a Hittite context.* Magister Artium am Fachbereich Geschichts- und Kulturwissenschaften am Institut für Altorientalistik, Freie Universität, Berlin. 2010

"Epic and History in Hittite Anatolia: In Search of a Local Hero", D. Konstan, K. A. Raaflaub (eds.) *Epic and History*, Malden, MA: 51-65.

**Günbattı, C. 1997**

"Kültepe'den Akadlı Sargon'a ait bir tablet", Emin Bilgiç Anı Kitabı (= Archivum Anatolicum 3): 131-155 (149-150 İngilizce özet).

**Grayson, A. K. – E. Sollberger 1976**

"L'insurrection générale contre Narām-Suen", *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie orientale* 70: 103-128.

**Güterbock, H. G. 1938**

"Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200. Zweiter Teil: Hethiter", *Zeitschrift für Assyriologie* 44: 45-149.

**1969**

"Ein neues Bruchstück der Sargon-Erzählung 'König der Schlacht'", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin* 101: 14-26.

**Haul, M. 2009**

*Stele und Legende. Untersuchungen zu den keilschriftlichen Erzählwerken über die Könige von Akkade* (= Göttinger Beiträge zum Alten Orient 4), Göttingen.

**Hoffner, H. A. 1970**

"Remarks on the Hittite Version of the Naram-Sin Legend", *Journal of Cuneiform Studies* 23: 17-22.

**Hrozný, B. 1929**

"Narām-Sin et ses ennemis d'après un texte hittite", *Archiv Orientalní* 1: 65-76.

**Hunger, H. 1999**

"Gabbāru", K. Radner (ed.) *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire* 1/II (B-G): 411.

**Laroche, E. 1970**

"Études de linguistique anatolienne, III", *Revue Hittite et Asiatique* 28: 22-71.

**Meriggi, P. 1968**

"Die hethitischen Fragmente vom *šar tamhāri*", M. Mayrhofer (ed.) *Studien zur Sprachwissenschaft und Kulturkunde. Gedenkschrift für Wilhelm Brandenstein*, Innsbruck: 259-267.

**Oettinger, N. 2008**

"Zur Zahlensymbolik bei den Hethitern", *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 50: 587-595.

**Rieken, E. 2001**

"Der hethitische *šar-tamhāri*-Text: archaisch oder archaisierend?", G. Wilhelm (ed.) *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie. Würzburg, 4.-8. Oktober 1999* (= *Studien zu den Boğazköy-Texten* 45), Wiesbaden: 576-585.

**Salvini, M. 1994**

"Una lettera di Ḫattušili I relativa alla spedizione contro Ḫaḫḫum", *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 34: 61-80.

**Singer, I. 1981**

“Hittites and Hattians in Anatolia at the Beginning of the Second Millennium B. C.”, *Journal of Indo-European Studies* 9: 119-134.

**Soysal, O. 1988**

“Einige Überlegungen zu KBo III 60”, *Vicino Oriente* 7: 107-128.

2013

“On Recent Cuneiform Editions of Hittite Fragments (II)”, *Journal of the American Oriental Society* 133: 691-703.

2015a

“Akkad Kralları Sargon ve Naramsin’in Anadolu Seferleri Konusunda Bazı Ayrıntılar”, İ. Albayrak, H. Erol, *Cahit Günbattı’ya Armağan / Studies in Honour of Cahit Günbattı*, Ankara: 253-262.

2015b

“Further Joins from the Boğazköy-Tablets”, *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 2015 nr. 3: 113-117.

2016

“On Recent Cuneiform Editions of Hittite Fragments (III)”, *Journal of the American Oriental Society* 136: 417-438.

2017

“Sargon, Nür-Dagal/n ve Puruşhanda”, S. Özkan, H. Hüryılmaz, A. Türker (eds.) *Samsat’tan Acemhöyük’e Eski Uygarlıkların İzinde Aliye Öztan’a Armağan / From Samosata to Acemhöyük Trailing the Ancient Civilizations Studies Presented to Honour of Aliye Öztan*, İzmir: 217-229.

**van de Mieroop, M. 2000**

“Sargon of Agade and His Successors in Anatolia”, *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* 42/1: 133-159.

**Westenholz, J. G. 1997**

*Legends of the Kings of Akkade* (= *Mesopotamian Civilizations* 7), Winona Lake, Indiana.

1998

“Relations between Mesopotamia and Anatolia in the Age of the Sargonic Kings”, *XXXIV. International Assyriology Congress. 6-10/VII/1987 İstanbul*, Ankara: 5-22.

2007

“Notes on the Old Assyrian Sargon Legend”, *Iraq* 69: 21-27.

2011

“The Transmission and Reception of the Sargonic Sagas in the Hittite World”, M. Hutter – S. Hutter-Braunsar (ed.) *Hethitische Literatur. Überlieferungsprozesse, Textstrukturen, Ausdrucksformen und Nachwirken*, Münster: 285-303.

**Wilhelm, G. 2010**

“Die Lesung des Namens der Göttin IŠTAR-li”, J. Klinger, E. Rieken, Ch. Rüster (eds.) *Investigationes Anatolicae, Gedenkschrift Erich Neu* (= *Studien zu den Boğazköy-Texten* 52), Wiesbaden: 337-344.